

להתוודע

ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

שבת דף פז

מילי דאגדתא

מאמר 'יום אחד הוסיף משה מדעתו'

בשבת דף פ"ז. דתניא שלשה דברים עשה משה מדעתו, והסכים הקדוש ברוך הוא עמו, הוסיף יום אחד מדעתו, ופירש מן האשה, ושבר את הלוחות. הוסיף יום אחד מדעתו, מאי דריש, 'היום ומחר' היום כמחר, מה למחר לילו עמו, אף היום לילו עמו, ולילה דהאידינא נפקא ליה, שמע מינה תרי יומי לבר מהאידינא. ומגלן דהסכים הקדוש ברוך הוא על ידו, דלא שריא שכינה עד צפרא דשבתא.

- א -

ביאור דברי הקב"ה באמרו 'וקדשתם היום ומחר'

וכתב שזה ענין האסמכתות האמורות בגמרא, שהמקרא נכתב מיד בכוונה ובאופן שיוכלו חכמים למצוא בו רמז למה שיחדשו מדעתם, ועם כל זה מתייחס הדבר אחר דעת חכמים, ונחשב שהוא מזדבן, ושהקב"ה מסכים על דברי חכמים. והוא מביא כן גם בשם הריטב"א בר"ה דף ט"ז.

ובביאור הדבר מדוע נתכוין הקב"ה באמרו 'היום ומחר' בלא הלילה שלפניו, ומשה רבנו הוסיף יום אחד מדעתו ודרש דהכוונה של 'היום ומחר' היא עם הלילה שלפניו, מבאר דברשות חתם סופר לחג השבועות (ד"ה במג"א) וכתב דהנה בישראל היום הולך אחרי הלילה, אבל בבן נח הלילה הולך אחרי היום, כדכתיב אצל בני נח 'יום ולילה לא ישבותו'.

והנה עד שלא ניתנה תורה, היה לבני ישראל דיני בן נח, ולכן במאמר הקב"ה וקדשתם היום ומחר היתה הכוונה על היום עם לילה שלאחריו, ועל מחר עם הלילה שלאחריו, כבדיני בן נח שהלילה הולך אחרי היום, אמנם כשירד משה רבנו ע"ה ואמר להם את כל דברי ה' והם ענו ואמרו 'כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע' בזה נפקע מהן שם בן נח, ומיד חל עליהם דין ישראל, כי באמירת נעשה ונשמע היתה כוונתם שיקיימו כל התורה גם בלא לשמוע מהקב"ה את דברי התורה, כמו שהיה אצל האבות הקדושים שקיימו את כל התורה עד שלא ניתנה, והיינו שהשיגו ברוח הקודש מה שראוי לצוותן, וכדרך מלאכי השרת עושי דברו לשמוע קול דברו, שמשגיגין חלקם לפני ששומעים מפי הקב"ה.

ולכן כיון שמיד שאמרו ישראל נעשה ונשמע, חל עליהם דין ישראל, הבין משה שיש להוסיף מדעתו עוד יום נוסף, שהרי אצל ישראל הלילה

דרשת משה רבנו לא היתה בדרך דרשה גמורה / דברים שנאמרו בתורה בדרך אסמכתא / אם 'היום ומחר' נחשב עם הלילה שלאחריה, תלוי אם היה להם דיני ישראל או דיני בני נח / בקדשים הלילה הולך אחר היום

- תוספות, רמב"ן, בית האוצר, חתם סופר, שפת אמת -

א. בתוס' (ד"ה היום) כתבו דמה שדרש משה היום כמחר, מה למחר לילו עמו, אף היום לילו עמו, אין זה דרשה גמורה, דאם היה זה דרשה גמורה, אין זה נחשב שהוסיף משה יום אחד מדעתו, ושהסכים הקב"ה על ידו, ע"כ.

ובחי' הרמב"ן כתב כן בדרך קושיא דאם משה רבנו דרש זה מקרא, אם כן אינו נחשב שעשה מדעתו ושהסכים הקב"ה על ידו, שהרי למד כן מדרשא דקראי. ומתרץ, דודאי שאם היה כוונת הקב"ה ליתן התורה לאחר שלשה ימים, היה אומר לו הקב"ה בפירוש שיהיו נכונים ליום הרביעי, אלא ודאי שמה שאמר הקב"ה 'היו נכונים ליום השלישי' הכוונה היתה כמשמעו לשלישי, אלא דהקב"ה חזר ואמר 'היום ומחר' כדי שיהא בכוחו של משה רבינו להתלות במדרשו, ולא יהא כמעביר על דבריו במה שאמר ליום השלישי, ולא שיהא משה רבינו מוכרח לדרוש כן, כי אפילו על חצי היום שייך לומר היום ומחר.

ובספר בית האוצר להגאון רבי יוסף ענגיל (מערכת א' כלל ק"צ) מביא דברי הרמב"ן, ומבאר שהקב"ה אמר בכיוון מילות כאלה שיהא בכוחו של משה לדרוש בהם הוספת יום אחד, ועם כל זה יתייחס הדבר אחר דעתו של משה ונחשב שהוסיף משה יום אחד מדעתו והסכים הקב"ה על ידו.

'היום ומחר' היה באמת להיום ומחר שיהא הלילה אחר היום, שהרי מצינו דבקדשים הלילה הולך אחר היום שלפניו, וא"כ גם אצל הקב"ה מתפרש מאמרו באמרו 'היום ומחר' כדרך הקדשים שהלילה הולך אחרי היום, והיה מתפרש כפשוטו ליום ד' ולילה שאחריה, וליום ה' עם לילה שלאחריה, והיתה התורה ניתנת ביום ו', אלא כיון דאצלינו נחשב היום אחר הלילה, למד משה רבינו ע"ה שיהא הפרישה אצלינו היום כמחר כפי מה שנתפרש אצלינו, דהיינו שני ימים לבר מהאידנא. [א]

הולך אחר היום, ולכן נהי שכוונת הקב"ה היתה על שני ימים בלבד, אכן אמירה זו היתה כשעדיין היה להם דין בן נח שהלילה הולך אחר היום, אמנם מאחר שבנתיים אמרו ישראל 'נעשה ונשמע' יש להוסיף יום אחד, כדי שיהיו שני ימים אלו שלמים כפי דין ישראל שהיום הולך אחר הלילה. [א]

וקצת כעין זה מפרש בשפת אמת (בסוגיין) דכוונת הקב"ה באמרו

- ב -

קביעות חג השבועות ביום חמשים לעומר

היה בחמישי בשבת, ולדברי הכל בשבת ניתנה תורה, נמצא שנתנית התורה היה לסוף נ"א יום, וא"כ מדוע עושין חג השבועות מקרא קודש ביום מתן תורתנו לסוף חמשים יום, הרי מתן תורה היה ביום חמישים ואחד.

והרמ"ע מפאנו מתרץ, דכיון שמתן תורה היה בחוץ לארץ, לכן הסכימה דעת עליון לחוג בעצמו ובכבודו יום טוב של גליות, על ידי שיום אחד הוסיף משה מודעת, כי ערבים עליו דברי דודים המה היוצרים עת לעשות לה'. והיינו, שכיון שהיה גלוי וידוע לפניו שבני ישראל בחוץ לארץ יחוגו את חג השבועות גם ביום ז' לסיון, לפיכך, כיון שמתן תורה היה בחוץ לארץ, הסכימה דעתו ליתן את התורה ביום ז' לסיון, שבו חוגגים את חג השבועות בחוץ לארץ, ועל זה הוסיף משה יום אחד מדעתו, שתנתן התורה ביום שיקבעו חכמים שיחול בו יו"ט שני של גליות. [א]

והרמ"ע שם מביא דבר זה כלפי מה שכתב בתחילת דבריו שם לפרש מה שאנו מתפללים 'ותן חלקינו בתורתך', שהכוונה בזה היא שהקב"ה

אם קי"ל להלכה כרבי יוסי דצריך ו' עונות / חג השבועות ביום החמשים לספירה אע"ג שלפי חשבון שיציאת מצרים היה בחמישי לשובע נתנה תורה ביום חמשים ואחד / נתנית התורה שהיתה בחוץ לארץ ניתנה ביו"ט שני של גליות / גודל חביבות ישראל אצל הקב"ה / ביום חמשים נגמר טהרתן של ישראל

- מג"א, רמ"ע מפאנו, מהרש"א -

ב. במג"א ריש סי' תצ"ד בתחילת דבריו מקשה דכיון דקי"ל ביו"ד סי' קצ"ו דצריך להפריש ו' עונות נמצא שאנו סוברים כרבי יוסי דקבלת התורה היה ביום ז' בסיון, וא"כ מדוע בחג השבועות שהוא ביום ו' בסיון אנו אומרים 'זמן מתן תורתנו', הרי מתן תורה היה ביום ז' בסיון ולא ביום ו'. ומתרץ דמעיקר הדין אנו קי"ל דאין צריך לפרוש ו' עונות, כי זה רק מצד החומרא, ונמצא שמעיקר הדין אין הלכה כרבי יוסי, ולכן אומרים ביום ו' זמן מתן תורתנו.

ושוב מביא המג"א (בקיצור נמ"ץ) מספר עשרה מאמרות להרמ"ע מפאנו (מאמר חיקור דין ח"ב פרק ט"ו) שמקשה שהרי כיון שפסח מצרים

השלמות והוספות

ואח"כ לילה עולם הבא, כי יש להם תענוג רוחני בעולם הזה יותר מבעולם הבא.

יו"ט שני של גליות בחג השבועות אינו מפני הספק שהרי זמנו נקבע ליום חמשים של חג הפסח / יו"ט של חג השבועות אם חמור יותר משאר יו"ט שני או שהוא קיל יותר

- שו"ת חתם סופר -

[א] והנה בשו"ת חתם סופר חאו"ח סי' קמ"ה בסופו כתב דיו"ט שני של שבועות לא עשאוהו מעולם מפני הספק מתי נתקדש החודש, שהרי זמן קביעות חג השבועות תלוי בחמישים יום אחרי חג הפסח ואינו תלוי ביום של החודש, ועד חמישים יום אחרי הפסח כבר נתפרסם מתי הוקבע חודש ניסן, ועל כרחך שלא עשו יו"ט שני מפני הספק, אלא משום גזירה אטו פסח וסוכות. ועל פי זה כתב שם דיו"ט שני של חג השבועות כיון שלא עשאוהו מפני הספק, הרי הוא חמור יותר משאר יו"ט שני של גליות.

ולפי דברי הרמ"ע מפאנו הרי נמצא שכל עיקר נתינת התורה ביום ז' בסיון היה מפני שבימים זה נוהגין יו"ט שני בחוץ לארץ.

[אגב יש לציין דמה שכתב בשו"ת חת"ס שם דיו"ט שני של חג השבועות כיון שלא עשאוהו מפני הספק הרי הוא חמור יותר משאר יו"ט שני של גליות. דבריו אלו נראים כסותרים לדבריו בשו"ת חיו"ד (ד"ה והנה) שמעיר ג"כ בזה דבחג השבועות לא עשו יו"ט שני מעולם מפני הספק, ועל כרחך דמה שעושין עכשיו יו"ט שני הוא כגזירה אטו יו"ט שני של פסח וסוכות, ולכן כתב שם בהמשך דבריו (ד"ה ובשגם) דיו"ט שני של שבועות קיל טפי משאר יו"ט שני של גליות, כי שאר יו"ט שני נחשב כעין ספק דאורייתא, כי אולי זה היום טוב, אבל בחג השבועות שאין בו צד ספק קיל יותר משאר יו"ט שני. והרגיש בזה בליקוטי הערות על חת"ס או"ח שם].

יום ו' היה זמן מתן תורה שנודע שבאמירת נעשה ונשמע חל עלינו דיני ישראל

- דרשות חתם סופר -

[א] ובחתם סופר שם מיישב בזה קושיית המג"א בס' תצ"ד שמקשה דכיון שלהלכה נמצא דמתן תורה היה ביום ז' בסיון א"כ מדוע אנו אומרים ביום ו' בסיון 'זמן מתן תורתנו'. וכתב בחת"ס, דביום ו' בסיון כשלא ירד הקב"ה על הר סיני והמתין ליום ז', נודע שחל עלינו שם ישראל, כי הסכים הקב"ה למשה דכיון שיש לנו דין ישראל צריך שיהא היום אחרי הלילה, וזהו גופא היה אצלינו 'זמן מתן תורתנו', שנודע לנו שבאמירת 'נעשה ונשמע' חל עלינו שם ישראל.

מדוע אצל בני נח וגם אצל קדשים הלילה הולך אחרי היום

- חתם סופר -

[ב] בדרך אגב רצוי להביא מה שכתב בחתם סופר בפרשת ויצא (ד"ה ויפגע במקום וגו') דלכאורה יפלא שיהיה דין הקדשים דומים לדין בן נח שהלילה הולך אחר היום, ולא כמו בישראל שהיום הולך אחר הלילה, ומאי טעמא ידמו קדשים לבני נח, ולא לישראל.

וכתב הטעם, כי מה שאצל בני נח הלילה הולך אחרי היום הוא, כי אצלם עולם הזה דומה ליום, ועולם הבא הוא להם ללילה, ולכן הלילה הולך אחר היום, ואצל ישראל, העולם הזה דומה ללילה, ועולם הבא נדמה ליום, כי יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העה"ז, ולכן היום הולך אחר הלילה, בתחלה הוא לילה ואח"כ הוא יום.

אמנם קדשים מרמזים על צדיקים קדושי עליונים, אשר יפה להם שעה אחת במצות ומעשים טובים בעה"ז מכל חיי עה"ב, אם כן אצלם עולם הזה הוא יום תחלה,

יום אחד מדעתו, וכפי שיקבעו חכמי הדורות לעשות יו"ט שני של גלויות. ועל דבר הקושיא מדוע קבעה תורה חג השבועות ביום החמישי, בחידושי מהרש"א בע"ז דף ג'. מקשה ג"כ קושיא זו, דכיון דלדברי הכל נתנה תורה ביום נ"א מן הספירה, מדוע קבע השי"ת חג השבועות לדורות ביום חמשים מן הספירה.

והוא כתב דהטעם בזה הוא, דלפי שלא היו ישראל אז ראויים לחכמת התורה עד שיטהרו ויקדשו עצמם מכל טומאת מצרים שיצאו משם, כמו שאמרו (אבות פרק ג') דכל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת. ולכן היתה הטהרה במספר שבעה שבועות, אכן ביום חמשים שהוא מן המספרים הקדושים, כענין שבת, שמיטין, ויובלות, ביום זה אך נגמרה הטהרה, שעל ידה זכינו אחר כך ביום נ"א לקבל התורה. ולכן קבע השי"ת אותו יום חמשים לחג שבועות, כי יראת חטא קודם לחכמה במעלה ובזמן. ^[א]

זכיר בישיבה של מעלה דברי תורה שאנו לומדים ומחדשים בישיבה של מטה, וכמו שאמרו בילקוט שמעוני (יתרו רמז רס"ח) שבשעה שעלה משה למרום שמע קולו של הקב"ה שיושב ועוסק בפרשת פרה, ואומר אליעזר בני אומר פרה בת שתים, ועגלה בת שנתה. אמר משה לפני הקב"ה רבנו של עולם העליונים והתחתונים ברשותך, ואתה יושב ואומר הלכה משמו של בשר ודם. אמר לו הקב"ה משה עתיד צדיק אחד לעמוד בעולמי ועתיד לפתוח בפרשת פרה תחלה, רבי אליעזר אומר פרה בת שתים וכו', אמר לפניו רבנו של עולם, יהי רצון שיצא מחלצי, אמר לו הקב"ה חייך שיצא מחלצין.

ועל זה כתב, שמזה יש לראות כמה הדבר תלוי בדינו, ודבר זה מחייב אותנו על הזהירות ועל הזהירות במצוות כפי כוחינו, שהרי יש לנו חלק בתורתו, שהרי הקב"ה קבע את יום נתינת התורה כפי מה שבני ישראל קובעים למטה, כי לכן ניתנה תורה ביום ז' בסיון כמו שהוסיף משה רבנו

- ג -

מדוע אומרים בחג השבועות שהוא 'זמן מתן תורתנו'

ואחד, משל למלך שנתרצה לתת מתנה לאוהביו, שהריצו זהה הוא בזמן בפני עצמו, והגעת המתנה אל האוהב הוא בזמן בפני עצמו. ולפיכך אף שיום חמשים הוא יום שראוי אל התורה, מכל מקום צריך עוד יום אחד להגעת התורה אל המקבל שהוא דבר בפני עצמו.

והוא מבאר שבין לרבנן ובין לר' יוסי היה קבלת התורה ביום השבת, מפני כי הקבלה יותר ראויה ביום השבת, מפני שהוא יום שבאה בו הברכה מעליונים לתחתונים, כדכתיב (בראשית א') 'ויברך אלהים את יום השביעי', הרי שיום השביעי מוכן שתבא הברכה מעליונים לתחתונים, ומפני זה הוא מוכן שתבא התורה מן עליונים לתחתונים גם כן, שאין לך יותר מן התורה שכולה ברכה, ואין לך יום שראוי שתבא לעולם רק יום השבת, שהוא יום מיוחד להגעת הברכה אל התחתונים. ועוד כי יום השבת הוא קדוש ונבדל מן הגשמי, במה שאין בו מלאכה, ולפיכך ראוי שתנתן בו התורה שהיא שכל גמור מופשט מן הגשמי, ומכל שכן כי יום

נתינת התורה מצד הקב"ה היתה ביום החמשים והגעת המתנה אצל ישראל היה ביום חמשים ואחד / אור של קבלת התורה שמאיר בכל שנה מתעורר ביום ו' סיון כפי שהיתה דעתו של הקב"ה

- תפארת ישראל למהר"ל, קדושת לוי -

ג. בכמה ספרים נאמרו עוד דרכים בישוב קושיית המג"א מדוע אומרים בחג השבועות זמן מתן תורתנו, אע"ג שחג השבועות הוא ביום חמשים לספירה, ומתן תורה היה ביום חמשים ואחד. ^[א]

בספר תפארת ישראל למהר"ל מפראג פרק כ"ז מבאר דבימי הספירה היו הימים מתעלים מדרגה אחר מדרגה עד יום חמשים, ומספר יום חמשים הוא היום שהוא ראוי אל התורה, אמנם דבר זה שהיום החמשים ראוי אל התורה הוא מצד השם יתברך אשר הוא הנותן התורה, אבל מצד בני ישראל שהם המקבלים את התורה, היה צריך יום בפני עצמו לקבלת התורה, ולכן לא היה יום קבלת התורה ביום חמשים רק ביום חמשים

השלמות והוספות

כל שלשת ימים נחשבים זמן מתן תורתנו

- צל"ח -

^[א] בצל"ח בפסחים דף ס"ח: מיישב קושיית המג"א, דהנה התוס' בע"ז דף ג'. ד"ה (יום) מקשים במה שדרשו בגמ' במאה"כ 'יום השישי ויכלו השמים והארץ' דיום השישי היינו יום מתן תורה, כי תנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית את ישראל מקבלים את התורה מוטב ואם לא אחזיר את העולם לתוהו ובוהו, ולמ"ד שבשעה בחדש נתנו עשרת הדברות, מאי יום השישי. ותימצו, דמכל מקום ראויה התורה להנתן בשישה, אלא שהוסיף משה יום אחד מדעתו.

וכתב בצל"ח דשלשה ימים נקראים ימי מתן תורה, כי בחמשה בסיון קבלנו עלינו 'נעשה ונשמע', בשישה בו נתקיים עולם על המחשבה שהיתה ראויה לינתן התורה בו ביום, ובשביעי היתה קבלת התורה בפועל. וכתב דבזה מתורץ קושיית המג"א שמקשה האיך אנו אומרים בחג השבועות יום מתן תורתנו והלא קיי"ל כרבי יוסי דתורה נתנה בז' בסיון. דלפי זה ניחא שהרי כל שלשה ימים נקראין זמן מתן תורתנו.

חג השבועות אם תלוי במתן תורה / יום יציאת מצרים אם היה ביום חמישי בשבוע או ביום השישי

- שו"ת הריב"ש, חק יעקב -

^[א] אמנם בשו"ת הריב"ש סי' צ"ו כתב שלא תלה הכתוב חג השבועות ביום מתן תורה אלא ליום חמשים לעומר, ואין הכרח שיהיה ביום שנתנה בו התורה לא פחות ולא יותר, אלא שעתה לפי חשבוננו שניסן מלא ואייר חסר יבא כן לעולם שהחמשים יום כלים בו' בסיון. ומובא בפרי חדש שם.

ובחק יעקב שם סק"א תמה על תירוצו של המג"א בשם הרמ"ע, דאם כן נמצא דעיקר היו"ט של חג השבועות הוא ביום השני ולא ביום הראשון, ועוד דאם כן נמצא שבארץ ישראל עושין חג השבועות ביום שלפני מתן תורה. והוא מביא דברי הריב"ש האלו דבאמת אין חג השבועות תלוי במתן תורה כלל. ובסוף דבריו הוא מציין לדבריו בסי' ת"ל סק"ב דבאמת קיי"ל כדעת סדר עולם דיצאת מצרים היה ביום ו' בשבוע ולא ביום ה' לשבוע, ונמצא דשבת של מתן תורה היה ביום החמשים לספירה ולא בחמשים ואחד, ונמצא דשפיר חל חג השבועות ביום מתן תורה, ואז אומרים 'זמן מתן תורתנו'.

וקיימים לעולם, ולכן על ידי קיום מצותיו אנו מתעוררים בכל דור ודור בהארה זו, שבפסח זמן חירותינו ובשבועות זמן מתן תורתנו אנחנו מקבלים הארה קדושה מהארה הגדולה שהיה לאבותינו בשעת יציאת מצרים ובשעת מתן תורה.

ובזה הוא מיישב קושיית המגן אברהם, כי היות שהקב"ה אמר למשה 'לך אל העם וקדשתם היום ומחר', אלא שמשנה רבינו הוסיף יום אחד מדעתו ואמר 'היו נכונים לשלשת ימים', והנה מה שאמר הקב"ה הוא קיים לעד, וכיון שבדעתו היה ליתן התורה לישראל בששה בסיון, נהי שמשנה רבינו ע"ה הוסיף יום אחד מדעתו והסכים הקב"ה על ידו, אכן ההארה הגדולה של קבלת התורה, העיקר היה בששה בסיון כמו שהיה בדעתו של הקב"ה ליתן בששה בסיון, אלא שבפועל ממש במעשה נתעכב הדבר עד ז' בסיון, אמנם בששה בסיון היו ישראל מוכנים לקבל התורה, ונפסקה מהם זוהמתן, וגם הקב"ה היה מוכן ליתן התורה, וכן היה במחשבת הבורא כביכול באמרו 'וקדשתם היום ומחר', לכן מחשבת הבורא ודיבורו ליתן התורה בששה בסיון, עשה רושם לדורות שבכל שנה ושנה תהא מאירה הארת נתינת התורה בששה בסיון, כי גם באותו זמן היתה הארה גדולה ע"י מחשבתו ודיבורו של הקב"ה, הגם שבמעשה היה בז' בסיון, ולכן אנו אומרים בששה בסיון 'זמן מתן תורתנו', כי לדורות מקבלים הארת נתינת התורה בששה בסיון, כפי שהיתה אז מחשבתו ודיבורו של הקב"ה כביכול ליתן תורה.

אכן ביום ז' בסיון שבו ניתנה תורה במעשה ובפועל ממש, גם בו מתגלה הארה ושמחה לדורות, לכן ביום זה הוא יום טובו של עצרת לב"ש, כדאי' בחגיגה דף י"ז. וכתב, דיותר קדוש אסרו חג של עצרת מכל אסרו חג של שאר המועדות. ו'.

השבת הוא השלמת העולם, ונתינת התורה לעולם הוא השלמת העולם.

וכתב שם, דמה שאנו אומרים בחג העצרת 'זמן מתן תורתנו' אפילו לרבי יוסי שסובר דבז' בסיון נתנו עשרת הדברות לישראל, זהו על פי האמור כי מצד השם יתברך הנותן התורה היה זמן מתן תורה ביום החמשים, אלא שלא הגיע התורה אל המקבל כי אם ביום נ"א, ומכל מקום זמן מתן תורה הוא ביום החמשים, וכן קדושת חג העצרת שנתקדש לא נתקדש רק יום חמשים, וזה מפני שיום מתן תורה בעצמו הוא יום חמשים, והקדושה ליום הוא מצד השם יתברך אשר הוא מקדש היום, ולפיכך יום טוב הוא ביום נ', כי רק קבלת המקבל הוא ביום חמשים ואחד.

ובספר קדושת לוי (דרוש לשבועות) מיישב קושיית המג"א על פי מה שמבאר מה שבחג הפסח בכל שנה ושנה אומרים בתפילה 'חג המצות הזה זמן חירותנו', וכן בחג השבועות בכל שנה ושנה אומרים 'חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו', אע"ג שכבר עברו מזמן יציאת מצרים ומתן תורה זה הרבה שנים, וכתב שזה מפני שבכל שנה ושנה בהגיע הזמן הזה מתעורר עלינו בחסדו הגדול הארה גדולה כמו שהיה לאבותינו בשעת יציאת מצרים ובשעת מתן תורה הארה גדולה מאוד, כמו כן גם אנחנו מבני בנייהם כשאנחנו מקיימים מצוות היום מקבלים גם כן הארה שהיו מאירים על אבותינו בזמנים אלו, ולכן אנו אומרים בפסח 'זמן חירותנו', ובשבועות 'זמן מתן תורתנו', כי מתעורר עלינו כך הארה זו שנתעוררת בזמן חירות ובזמן מתן תורה.

והוא מפרש, כי הארה של יציאת מצרים ושל מתן תורה היה מפי הקדוש ברוך הוא, וכשם שהוא חי לעד וקיים לנצח, כן דבריו חיים

השלמות והוספות

ואפשר שלא באו לידי מעשה הידוע, ומחמת שאי אפשר לאדם להשיג רצון הבורא ב"ה עד תכליתו, ואפילו משה רבנו 'ותחסרהו מעט מאלהים', כמו שדרשו רז"ל (נדרים ל"ח). על משה רבינו ע"ה, לא הבין תכלית רצון הבורא ב"ה, ולפי דעתו הוסיף יום אחד גם כן לתוספת קדושה כדי לקבל את התורה ביום השבת המקודש מכל הזמנים והמבורך מכל הימים.

ובספר שם משמואל (פרשת נשא שנת תר"ע) מפרש עוד טעם בזה במה שהוסיף משה יום אחד מדעתו, וכתב על פי דברי אביו בעל אבני נזר זצ"ל שאמר שגבול הקדושה הוא גבוה ורם ונשא הרבה יותר מגדר האדם, והדרך הקלה ביותר להגיע לגבולי הקדושה הוא על ידי שהאדם בורח מן הרע, כי כפי הבריחה שהוא כובש יצרו ובורח מן הרע, לפי זה יבוא לעומתו בקדושה, וזה מרומז במא"כ (שמות ב') 'ויברח משה מפני פרעה וגו' וישב על הבאר', שכפי הבריחה מכח הרע, זוכה האדם לבארה של הקדושה.

וכתב, דמזה הטעם צוה הקב"ה מצות פרישה לפני קבלת התורה, כי להיות ראוי לקבלת התורה הק' הוא כמעט בגדר הנמוע, כעין שאמרו בגמ' (בבבא דף ק"ה:) וכי מרע"ה הי' הגון ללמוד תורה מפני הגבורה, אכן על ידי מצות פרישה שהיא להיות נבדל מהחומר, על ידי זה בא לעומתו בקדושה, וזוהי הכנה למתן תורה.

והנה מדברי המדרש (ויק"ר פ"א) מתבאר שמעלת 'דעתו' של משה היה שהיה יודע גודל סגב מעלת הקדושה, ועד כמה על האדם להשתוקק לזכות שיהא ראוי להתקרב אל הקדושה. ולכן הוסיף משה יום אחד 'מדעתו', כי מחמת 'דעתו' זה היה סובר שצריכים יום נוסף של פרישה, שע"י הבריחה מן הרע יהיו ראויים להתקרב אל הקדושה.

וכתב דאפשר שלזה רמז הוא גלילאה להלן דף פ"ח. דאמר בריך רחמנא דיהיב אוריין תליתאי וכו' ביומא תליתאי, דהכוונה שהתורה ניתנה בשלשה ימים, כאמור.

ו' ובעיקר הדבר שהוסיף משה יום אחד מדעתו, בכמה ספרים נאמרו עוד פירושים שונים בדבר הזה מדוע הוסיף משה רבנו עוד יום אחד מדעתו, ומדבריהם מתבאר שהיה לו למשה רבנו ע"ה עוד כמה נימוקים לעכב זמן קבלת התורה עד ליום השלישי.

בספר עבודת ישראל (פ' יתרו) מפרש שמשנה רבינו ע"ה היה רוצה שנקבל התורה ביום שבת קודש, כי יום קדוש הוא ומרומם ונישא, וכוונתו היה שכיון שיקבלו ישראל את התורה בקדושה הנפלאה זאת, ישמרו את התורה ויקיימו אותה לעולם ולעולמי עולמים, ולכן המשיך הענין על שבת קודש שהיום גורם לזה. (וכן מבואר בתפארת ישראל למהר"ל מפראג פרק כ"ז, כמובא לעיל).

וכתב שם, דבאמת לא עמד על אמיתת דעת הבורא ב"ה, וכדברי הנביא 'כי לא יראני האדם וחי', וכאמור 'כי לא מחשבותי מחשבותיכם', כי הקב"ה רצה לתת התורה דוקא ביום ו' מימי החול, כדי שתתקדשו ימות החול גם כן, ואז לא יהיה להם ירידה בשום אופן.

והוא מוסיף לזה, כי לפי דעת משה שהוסיף יום אחד, נמצא שכלו ארבעים יום שהיה משה רבנו בשמים ביום ששה עשר בתמוז, ואז עשו מה שעשו רח"ל, וזה מפני שאחרי חצי החודש הוא תגבורת הסטרא אחרא רח"ל. אבל לפי דעת השי"ת היה כלה חשבון ארבעים יום בט"ו לחודש, וביום זה אדרבא קיימא סיהרא בשלימותא (פירוש, הלכנה היא בשלימותה, שזה מרמז על מילוי הקדושה), ואין בו כח לחיצונים,

להתודע ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

שבת דף פח

מילוי דאגדתא

מאמר 'שכפה עליהם את ההר כגיגית'

בשבת דף פ"ח. ויתיצבו בתחתית ההר, אמר רב אבדימי בר חמא בר חפא, מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם. אמר רב אחא בר יעקב, מכאן מודעא רבה לאורייתא. אמר רבא, אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשורוש, דכתיב 'קימו וקבלו היהודים', קיימו מה שקיבלו כבר.

- א -

כפיית ההר כדי שקבלת התורה תהא בדרך הכרחי ולא רק בדרך רצוני

תהיה, ואין ראוי שתהיה קבלת התורה על ידי בחירת ישראל, כי אם על ידי שהקדוש ברוך הוא מחייב ומכריח אותם לקבל התורה.

וכן מבאר בספרו גור אריה על התורה (שמות י"ט) וכתב, שידוע שהדברים המוכרחים הם חשובים במעלה יותר, שאי אפשר מבלעדם, ואין קיום לנמצא בזולתם. לכך כפה עליהם ההר כגיגית להודיע מעלת התורה, שאי אפשר מבלעדה כלל. ואם לא היה עושה זה, היו אומרים כי התורה אין הכרחית לעולם, רק ברצון קבלו עליהם, ואם לא קבלו לא היו צריכין, אלא שהשם יתברך היה מפתה ומרצה אותם קודם, אכן כאשר ראו שעיקר נתינתה על ידי כפיית ההר, היו מוכרחים לומר כי נתינתה מוכרחת, שאין להם קיום זולתה. [א] ב

וזה שאמרו בגמ' על המאמר זה 'ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי' ה"א יתרה למה לי, מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית, שאם לא יקבלו ישראל את התורה יחזור העולם לתוהו ובוהו. וזה המאמר בא לפרש למה כפה עליהם הר כגיגית, לומר כי נתינת התורה היא מוכרחת.

שלימות מעלת התורה מתבטא כשמתגלה ששמירת התורה הוא דבר הכרחי, ואינה תלויה ברצון של אדם / ע"י שהקב"ה אנס את ישראל על קבלת התורה נתהווה החיבור בין הקב"ה לישראל חיבור נצחי / מאהבת האב על הבן לכופו על דבר שהוא לטובתו גם כשהוא בעצמו אינו רוצה בזה

- תפארת ישראל, גור אריה, הפלאה -

א. בתוספות (ד"ה כפה) מקשים מדוע הוצרך הקב"ה לכפות על בני ישראל את ההר כגיגית, הרי כבר הקדימו נעשה לנשמע. ומתרצים דשמא יהיו חוזרים כשיראו האש הגדולה שיצאתה נשמתן.

אכן בספר תפארת ישראל למהר"ל מפראג (פרק ל"ב) מתקשה בתירוץ התוס', והוא מבאר דמה שכפה הקב"ה עליהם את ההר היה שלא יהיה מקום לחשוב שקבלת התורה היה על ידי שבני ישראל רצו לקבלה מעצמם וברצונם, ולומר שאם לא היו רוצים לקבלה לא היו מקבלים את התורה, כי דבר זה אינו משלימות מעלת התורה שכל העולם תלוי בה, לומר שאילולי שנתרצו בני ישראל לקבל את התורה לא היו מקבלים אותה, כאילו קבלת התורה הוא דבר שהיה אפשרי שתהיה, ואפשרי שלא

השלמות והוספות

תורה קבלו עליהם את התורה מרצון, ואמרו מעצמן כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, זה היה מחמת שהיו אז במדרגה נעלית מאוד, והיה להם מוחין גדולים והשגות גבוהות, שהרי הגיעו למדרגת מלאכי השרת להשיג רז זה להקדים נעשה לנשמע, אכן היה גלוי וידוע לפניו ית' שלא יעמדו לעולם במדרגה זו, ויגיעו זמנים שלא יהא להם אותן המוחין והתשוקה לקרבת אלהים, לכן כפה עליהם הר כגיגית, כדי שיקבלו

כפיית ההר כדי שיקבלו עליהם לעבוד את ה' גם כשלא יהא להם אותה התשוקה שהיה להם בשעת מתן תורה

[א] בספר אורח לחיים (פ' בהר) מביא בשם הרה"ק המגיד ממעזריטש זצ"ל ליישב קושיית התוס' דמדוע הוצרך הקב"ה לכפות עליהם הר כגיגית הרי אמרו 'נעשה ונשמע'. וכתב דלכן הוצרך הקב"ה לכופם על קבלת התורה, כי מה שבשעת מתן

שאמרו בני ישראל נעשה ונשמע מדוע היה צריך לכוף עליהם את ההר כגיגית. וכתב דאפשר לומר על דרך הפשוט, כי ענין אהבה יתחלק לשני פנים, האחד הוא באהבת איש את רעהו, שמחמת אהבתו הוא עושה את רצונו למלאות כל אשר ישאל ממנו, וזה נקרא אהבת רצון, שמחמת אהבתו עושה את רצונו. אמנם עדיין אין בזה אהבה עצמית ואמיתית, אלא אהבה עצמית מצוינו באהבת האב לבנו, שאוהב אותו אהבה עצמית מפני שהוא עצם מעצמיו, ויחוש בכל נפשו לטובת הבן באמיתות לפי הבנתו, ולכן יעשה האב דברים אפילו אם לפעמים יהיה זה נגד רצון הבן, כי לפעמים יש שהבן מחמת חסרון הכרתו בטובת עצמו, ימיר רע בטוב ולא יכיר מהו טובתו באמת, ואז האב שהאוהב את בנו אהבה אמיתית, יתכן שיכפהו ויסרהו עד שיעמידהו לבחור בטוב האמיתי, ולמאוס ברע אשר נטה אליו מחמת רצונו ותאותו הגרועה.

והנה השי"ת באהבתו אותנו אין כל פה אשר יכול לספר רוב טובותיו. אמנם הטובה הגדולה שבכולן היא נתינת תורתו שהיא חיינו ואורך ימינו, ורצה השי"ת בשעת קבלת התורה להתגלות ולהודיע שאוהב אותנו אהבה עצמית, ולא אהבת רצון. ועל כן כפה עלינו ההר כגיגית להודיע שלא מחמת אהבת השלמת רצונו עושה זה, כי אם באהבתו האמיתית לחיותנו ולגדלותינו לעולם. ^א

הוא מוסיף עוד, ומביא בשם המדרש דכשבא הקב"ה ליתן התורה לישראל, כפה עליהם הר כגיגית, עד שהיו אנוסים לקבל בריתו של הקב"ה, ואצל מאנס את האשה הרי כתיב (דברים כ"ב) 'ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו', ובה שהיה הקב"ה מאנס אותם, נשאר הקב"ה עד שלא יוכל לשלח אותם לעולם.

וכתב דבמדרש נפלא זה נרמז בו מטרת הכפיה, והפירוש הוא, כי כשם שהתורה נתנה למאנס עונש שלא יוכל לשלחה כל ימיו, ולא נתן לו עונש אחר, והוא מפני שהוא עשה מעשה הכרחי, וכל מעשה הכרחי פועל יותר, ומי שמאנס את האשה בהכרח, עשה כאן חיבור מוכרחי, ולכן מוכרח שאין כאן גירושין, כמו כן עשה הקב"ה עם ישראל חיבור מוכרחי, שהרי היה מוכרח אותם, וכל דבר שהוא מוכרח לא יסולק, אחר שכך הוא מוכרח. ובשביל שלקח הקב"ה ישראל לעולם בברית אשר לא תופר, מן הדין שהיה כאן חיבור מוכרח, כי החיבור שבין הקב"ה וישראל אינו רק חיבור רצוני שיתכן שיסולק ויוסר, אלא הוא חיבור מוכרח שנשאר הקב"ה לעולם. ואף על גב שישאל הקדימו נעשה לנשמע, עיקור החיבור הוא מחמת ההכרח.

ובפתיחה לספר הפלאה לכתובות מביא ג"כ קושיית התוס' דמאחר

השלמות והוספות

שלא ניתנה, שנדחק החומר שלו כל כך עד שרמ"ח אבריו ושס"ה גידיו הרוחניים היו משתוקקים מעליהם לקיום רמ"ח עשה ושס"ה לאוין, ועל ידי תשוקת אבריו היה יודע כל התורה כולה.

והנה אמרו חז"ל (להלן דף קמ"ו) דכשעמדו ישראל אצל הר סיני פסקה זוהמתן, כלומר שבשעת ההכנה למתן תורה, בהגבלות העם סביב ובפרישתן שלשה ימים, היו כבר דומין למלאכים, ונדחק החומר שלהם, והשיגו התורה עד שלא ניתנה, ולכן אמרו דכשעמדו אצל הר סיני פסקו זוהמתן, ולא אמרו דבנתינת התורה פסקו זוהמתן, כי כבר בהכנתן למתן תורה נפסקה זוהמתן.

אמור מעתה, דכיון שבשעה שרק עמדו על הר סיני כבר פסקו זוהמתן, נמצא שכבר השיגו מעצמן כל התורה כולה, כמו שהיה אצל אברהם אבינו ע"ה. ועל זה משבחים ואומרים 'אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו', כי מיד כשקרבנו לפני הר סיני, אז כבר פסקה זוהמתן, והשיגו את התורה עד שלא ניתנה, כמו שהשיג אברהם אבינו ע"ה, ולכן אפילו לא נתן לנו את התורה דיינו. ואז, כאשר נפסקה זוהמתן והשיגו תורת אלהינו ברוחניות, היה חפצם ורצונם עז מאוד לקבל את התורה, כי היתה מחשבת האדם מאירה שתורת ה' אלהינו הוא חיינו ואורך ימינו.

אמנם היות שגלוי לפניו שאחרי מתן תורה תהא מחשבת אדם נתעבה ונתגשם, ואז לא יתאוה כל כך לתורת ה', ויקשה עליו לקיימם, לכן כפה עליהם ההר כגיגית ואמר להם אם תקבלו התורה מוטב, הגם שכבר הקדימו נעשה לנשמע, כי אמנם בעת ההוא היו ישראל זכים וברורים וצלולים, והשרה עליהם השכינה, והיה להם התפשטות הגשמיות, אבל כשמחשבותם לא יהיה זכים וצלולים, אז יתכן שלא יקבלו עליהם עול מלכות שמים. לכן כפה עליהם ההר כגיגית שיקבלו התורה ויעשו מצות האל אפילו כשיחזרו ישראל למחשבה עבה וגסה, ולא ישיגו את מתיקות התורה, ולא יתאוו לקיים את התורה, ואף על פי כן יקבלו את עול מלכותו עליהם ותורתו ומצותיו אפילו כשיהיה מחשבה גסה ולא ישיגו את מתיקות התורה הקדושה.

תנאי שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית היה דוקא אם ישראל יקבלו את התורה, ולא בשאר אומות העולם

- ישמח משה -

^א בגמרא ע"ז דף ב' ג'. דרש רבי חנינא בר פפא ואיתימא רב שמלאך, לעתיד לבא מביא הקדוש ברוך הוא ספר תורה ומניחו בחיקו, ואומר למי שעסק בה יבא ויטול שכרו. מיד מתקבצין ובאין עובדי כוכבים בערבוביא וכו' אלא כך אומרים לפנינו, רבונו

עליהם לעשות רצון ה' גם בדרך כפיה, שגם במצב שלא תהא להם תשוקה ורצון עז לתורה ומצוות, גם אז יעסקו בתורה ויקיימו מצות אפילו בדרך כפיה, כעין מה שקבלו עליהם לעשות מתוך הרצון. ועל זה היתה הכפיה שיקבלו עליהם לקיים תורה ומצות אפילו בדרך כפיה, ולא רק כשמאיר הרצון והתשוקה. [תירוץ זה כתוב גם בשאר ספרים].

אברהם אבינו קיים כל התורה עד שלא ניתנה / כשם שאבריים הגשמיים מרגישים המזון הנדרש להם, כך באבריים הרוחניים / כשעמדו ישראל לפני הר סיני לפני מתן תורה פסקו זוהמתן והשיגו מעליהם כל התורה

- קדושת לוי -

^א בספר קדושת לוי (לפורים, בקדושה ראשונה) מביא קושיית התוס' דמדוע הוצרך לכוף עליהם את ההר כגיגית, הרי כבר אמרו נעשה ונשמע, והוא מיישב ג"כ כפי תירוץ הנ"ל וביתר עומק, ובהקדם לבאר מה שאומרים בהגדה של פסח 'אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו', וצריך להבין וכי איזו טובה היה לנו בקרבנו לפני הר סיני בלתי קבלת התורה.

והוא מפרש, דהנה אל' בגמ' (יומא דף כ"ח:) דקיים אברהם אבינו ע"ה כל התורה אפילו עירובי תבשילין עד שלא נתנה. וצריך להבין מאין ידע אברהם אבינו ע"ה את התורה עד שלא ניתנה.

אכן הביאור הוא, כי קומת האדם היא מרמ"ח אברים ושס"ה גידים, והנה בחיצוניות הם רמ"ח אברים ושס"ה גידים גשמיים, אמנם בפנימיות הם רמ"ח אברים רוחניים ושס"ה גידים רוחניים, וכנגדן יש רמ"ח מצות עשה כנגד רמ"ח אברים הרוחניים, ושס"ה מצות לא תעשה כנגד שס"ה גידים הרוחניים.

והנה כשם שאברי הגוף צריכין למזון גשמי, ולדברים הגשמיים הנצרכין לכל אבר ואבר, כן האבריים הרוחניים כל אבר ואבר צריך מזון, והם הם המצות המכוונות לכל אבר. ולא עוד, אלא כשם שהאבריים הגשמיים אין צריך ללמד אותם מה הן הענינים הגשמיים הנדרש להם, כי כשאדם רעב הרי הוא יודע מעצמו לאכול פת לחם, כמו כן לפי האמת לאמיתו גם האבריים הרוחניים אין צריך ללמד אותם מה חיותם, כי מעצמם משתוקקים ומשיגים להמצות שלהם, שהם הם חיותם.

אכן זו היא רק למי שהיא במדרגה נעלית וגבוהה עד מאוד, שאז הוא מוזכר כל כך שרמ"ח אבריו הרוחניים ושס"ה גידיו הרוחניים משתוקקים מעצמם לתורה ומצוות מחמת שזה חיותם, וזה היה אצל אברהם אבינו ע"ה שקיים על התורה עד

- ב -

כפיית ההר על קבלת תורה שבעל פה

באותו מצב, ואחת היא תורה שבעל פה ודקדוקי סופרים וספרים, וגדרי חכמים ותקנותם וגזירתם אשר יורו, כרמוז במצות (דברים י"ז) 'לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל'. ולזה אמר 'שמוע' בלשון הוה, כנגד מה שהשמיעם הקב"ה אז בתורה שבכתב, ואמר גם 'תשמעו' בלשון עתיד, כנגד תורות העתידיים לשמוע מפי חכמי ישראל.

וכתב, דאולי יתיישב בזה מה שהקב"ה כפה עליהם ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם, וקשה והלא הם אמרו 'כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע', ומה מקום לכפייה זו. אכן לפי האמור יתפרש כי הקב"ה אמר להם שני תורות, אחת תורה שבכתב מפיו של הקב"ה בשעת מתן תורה, ואחת לעתיד שיתאמר לנו מפי חכמים כנזכר, וכשאמרו ישראל כל אשר 'דבר ה' נעשה ונשמע', היתה כוונתם דוקא על כל אשר דיבר ה', דהיינו תורה שבכתב שנאמר אז מפי הגבורה, שהוא בכלל 'שמוע', זה אנו מקבלים עלינו לעשות מעתה קודם שנשמעוהו.

אמנם מה שהוא בכלל מה שאמר 'תשמעו', דהיינו מה שיבאו חכמי ישראל ויאמרו לנו, על זה אמרו 'נשמע', פירוש, שלא קבלו וגם לא מאנו, אלא תלו הדבר עד שישמעו מחכמי ישראל, כי הם דברים שאין להם שיעור ואין גבול לקבלה זו, כי בכל דור ודור יחדשו דינים וגדרים וסייגים ותקנות, ומי יכלול תורה כזו שאין לה שיעור, ולכן על זה תלו שיהיה הדבר ברשותם עד שישמעו ויבחנו בכל דבר אם יוכלו לקבל, ומעתה לא קבלו עליהם אלא תורה שבכתב, אבל תורה שבעל פה הדבר תלוי ועומד, ועל זה כפה ה' עליהם ההר כגיגית עד שקבלו עליהם מעתה גם דברי חכמי ישראל. ^[ד]

אכן בימי מרדכי ואסתר, כשראו פעולת חכם לחיים אשר עשו להם מרדכי ואסתר, חזרו לקבל ברצון לקיים כל דבר אשר יחדשו ויתקנו

תורה שבעל פה כיון שלימודה צריך בה יתר יגיעה, הוצרך שתנתן בדרך כפיה / על גזירת ותקנות חז"ל חשבו ישראל שתחילה ראוי לשמוע מה יתקנו להם / אחרי הכפיה קבלו בני ישראל גם תורה שבעל פה מרצון

- מדרש תנחומא, אור החיים, בית הלוי -

ב. במדרש תנחומא פ' נח (פרק ג') כתב שהקב"ה בחר בישראל משבעים אומות, כמו שכתוב (דברים ל"ב) 'כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו', ונתן לנו את התורה בכתב שנכתבה רק ברמז צפונות וסתומות, ופירושו של תורה שבכתב נתנו בתורה שבעל פה, וגילה אותם לישראל. ועל התורה שבע"פ נאמר (שמות ל"ד) 'כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית', ו'על פי' היינו שעל תורה שבעל פה כרת הקב"ה ברית עם ישראל, שהיא קשה ללמוד ויש בה צער גדול, שהוא משולה לחושך שנאמר (ישעי ט') 'העם ההולכים בחשך ראו אור גדול' אלו בעלי התלמוד שראו אור גדול, שהקב"ה מאיר עיניהם באיסור והיתר בטמא ובטהור.

ומבאר שם במדרש שמה שאמרו שלא קבלו ישראל את התורה עד שכפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית, שנאמר 'ויתיצבו בתחתית ההר', אין לומר שעל התורה שבכתב כפה עליהם את ההר, שהרי משעה ששאל הקב"ה אם מקבלין אתם את התורה, ענו כולם ואמרו נעשה ונשמע, אכן זה מפני שאין בה יגיעה וצער, והיא מעט, אמנם על התורה שבעל פה שיש בה דקדוקי מצות קלות וחמורות, והיא עזה כמות וקשה כשאל קנאתה, לפי שאין לומד אותה אלא מי שאוהב את הקב"ה בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאוודו, על זה הוצרך הקב"ה לכפות את ההר כגיגית, עכ"ד המדרש.

ובספר אור החיים הק' (שמות י"ט) במאה"כ 'ועתה אם שמוע תשמעו בקולי' מעיר על כפל הלשון שאמר הקב"ה 'שמוע תשמעו'. וכתב דאולי יכוין ה' לצוותם על קבלת שני תורות, אחת תורה שבכתב אשר ישמיעם

השלמות והוספות

להתקיים בהם בלבד, כי אומות העולם אינם ממנה, על כן מפורש בהתנאי אם יקבלו 'ישראל' את התורה, שהעולם היה תלוי דוקא במה שישראל יקיימו את התורה, וכמו שאמר להם כשכפה הר כגיגית אם 'אתם' מקבלין את התורה, אתם די"קא, ואם כן כיון שהכפיה היתה במה שהקב"ה הראה להם דקים העולם תלוי אם מקבלים את התורה, כי אם לאו חוזר העולם לתוהו ובוהו, נמצא דאצל האומות שאין העולם תלוי בקבלתם, לא שייך כפיה זו כלל.

בליל שבועות נעורין כל הלילה ועוסקין בתורה שבעל פה לתיקון מה שלא רצו לקבל תשבע"פ מרצון

- ישועות יעקב -

^[ד] בישועות יעקב על שו"ע א"ר ח ס' תצ"ד ססק"א מביא דברי המג"א בשם הזוהר הק' שנוהגין להיות נעורין בליל חג השבועות לעסוק בתורה, וכתב דיש לפרש הטעם על פי דברי המדרש תנחומא הנ"ל שבני ישראל קבלו עליהם מרצון תורה שבכתב, אבל תורה שבעל פה היתה ע"י כפיה, והנה ידוע דעיקר לימוד התורה בלילה הוא לימוד תורה שבעל פה, ולא תורה שבכתב, וכמו שאמרו במדרש שמשו רבנו כשהיה בחרום היה יודע מתי הוא יום ומתי הוא לילה, דכשהיה הקב"ה לומד עמו תורה שבעל פה היה יודע שהוא לילה, הרי דעיקר לימוד בלילה הוא תורת שבעל פה, ולכן בליל חג השבועות נעורין כל הלילה ולומדים תורה שבעל פה לתקן מה שלא אמרו נעשה ונשמע גם על תורה שבעל פה, והוצרך הקב"ה לכפות עליהם את ההר כגיגית.

של עולם כלום כפית עלינו הר כגיגית ולא קבלנוה, כמו שעשית לישראל, דכתיב 'ויתיצבו בתחתית ההר' ואמר רב דמי בר חמא מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא הר כגיגית על ישראל ואמר להם אם אתם מקבלין את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם. מיד אומר להם הקדוש ברוך הוא, הראשונות ישמיענו, שנאמר 'וראשונות ישמיענו', שבע מצות שקיבלתם היכן קיימתם.

והנה בגמרא לא נאמר תשובה על טענה זו של אומת העולם מדוע באמת לא כפה עליהם הר כגיגית כדרך שכפה הקב"ה על ישראל הר כגיגית, ונאמרו בזה כמה דרכים.

בישמח משה פ' יתרו (ד"ה ויתיצבו) כתב דמה שכפה עליהם הר כגיגית היינו כדברי הגמ' שאמרו על מאה"כ 'יום השישי' שהתנה הקב"ה שאם אין ישראל מקבלים את התורה חוזר העולם לתוהו ובוהו, וכתב דכפיית ההר, היינו שהראה להם דבר זה שאם אינם מקבלים את התורה חוזר העולם לתוהו ובוהו.

והנה התנאי בזה היה במפורש על מנת שיקבלו 'ישראל' דוקא את התורה, כי דוקא בני ישראל מקיימין את העולם בקבלתן את התורה, כיון שנשמתן של ישראל אצולה מעצם התורה, מה שאין כן האומות העולם אפילו אם היו מקבלין את התורה לא היה העולם מתקיים בקבלתן. ומה שחזר השי"ת על כל אומה ולשון שיקבלו את התורה, לא היה הכוונה שיקבלו הם בלבד, אלא שיקבלו בדרך טפל, כמו שיהיה לעתיד דכתיב (ישעי י"ד) 'ונספחו על בית יעקב'. והוא משום שהתורה אי אפשר

הביאני הקב"ה לחדריו, ולא נכנסתי בעצמי.

אמנם נגילה ונשמחה בך, דהגם שהתחלה היתה בכפיה, מכל מקום אנחנו שמחים בזה שהקב"ה כפה אותנו, וכדברי הרמב"ם (בפ"ב מהל' גרושין הלכה ב') דהטעם שמועיל בישראל כפיה עד שיאמר רוצה אני הוא משום דברצון הפנימי רוצה איש ישראל בטוב, אלא שהיצה"ר מבלבלו, וע"י הכפיה מסלק כח היצה"ר, ונשאר על רצון הפנימי שלו, והגם דבתחילה היה ע"י כפיה, מכל מקום לבסוף הוא בעצמו רוצה בזה. וזהו שאמרו 'נגילה ונשמחה בך' דהגם שהיה על ידי כפיה, מכל מקום אנו שמחים בכפיה הלזו, 'מישרים אהבוך' שהיא לנו אהבה מיושרה, ולא אונס חלילה.

- ג -

מודעה רבא לאורייתא

שחקו על משבתיה, שכתב בשם מדרש אגדה שכשהיו ישראל שובתין בגולה בשבתות וימים טובים ושומטים בשביעיות, היו האומות משחקים עליהם ואומרים, שוטים, בארצכם לא שמטתם ועכשיו בגולה תשמטו, בארצכם לא שמרתם ועכשיו בגולה תשמרון. ולכאורה תמוה, מה שייך לצחוק ולומר להם על זה שהם שוטים, אדרבא, הרי כיון שנענשו על מה שלא קיימו המצוות כשהיו בארצם, לכן מקיים עכשיו בגולה.

אמנם הביאור הוא, כי בהיותם בארצם לא היה להם שום תירוץ שלא לקיים את המצוות, שהרי לא נתנה להם ארץ ישראל אלא על מנת שיקיימו את התורה, אבל עכשיו שאינם בארץ ישראל, הרי יש להם טענת מודעה. ולכן קורים אותם שוטים, שבמקום חיונם לא קיימו את התורה, ובמקום פיטורם הם מקיימים אותה.

אמנם בחי' הריטב"א כתב ממש להיפוך, כי הוא מקשה שהרי התורה מעידה שישראל קבלו עליהם את התורה בלב שלם, כדכתיב (דברים ו) 'מי יתן יהיה לבבם זה להם' והאיך יש לומר בזה טענת מודעה. ועוד הוא מקשה דאם כן מדוע נענשו על חטא העגל, הרי היה להם טענת מודעה.

ולכן כתב הריטב"א דמה שאמר רב אחא מכאן מודעה רבא לאורייתא, אין כוונתו לומר שכן הוא האמת דיש לטעון טענת מודעה, כי התורה העידה שבני ישראל קבלו את התורה בלב שלם, ועוד שהרי כבר נתחייבנו קודם לכן לשמוע ולעשות, ובזה מועלת אפי' שבועה באונס, דכיון שהיו פינו ולבנו שוין בשעת השבועה חייבים אנו בה. וכתב הריטב"א דרמא בר חמא אומר רק שמכאן נותנים פתחון פה למינין שבדורות הללו לדחות מן התורה, והם סוברים שמכאן יש להם מודעה רבה. ואנו משייבים ואומרים להם שאפילו לפי טענתם אין להם טענה בזה, כי כבר קבלו כל ישראל ברצון נפשם בימי אחשוורוש, דכתיב 'קיימו וקבלו עליהם' קיימו מה שכבר קבלו. [ה]

עליהם חכמיהם, אחר אשר ראו מה גדלו מעשה הצדיקים שזולתם לא היה נשאר רושם משונאיהם של ישראל.

בספר בית הלוי על התורה (פרשת יתרו) מפרש מה שאמר שלמה המלך ע"ה (שיר השירים א') 'משכני אחרין נרוצה, הביאני המלך חדריו, נגילה ונשמחה בך, נזכירה דודין מיין, משרים אהבוך', על פי מה שכתבו המפרשים דכפית ההר היה על קבלת תורה שבעל פה, ולכן אמר, 'משכני כפירוש רש"י, משכני, כיון שהתחיל למשכני, אמרתי אחרין נרוצה, והיינו שאמרנו נעשה ונשמע, וזהו קבלה על שבכתב. אמנם על תורה שבעל פה הוא אומר, הביאני המלך חדריו, כי תורה שבעל פה

אע"ג שעל עיקר קבלת התורה יש טענת מודעה, אמנם נחלת ארץ ישראל ניתן לישראל על מנת שישמרו את התורה / אומות העולם צוחקין על בני ישראל במה שבגולה הם מקיימים את התורה / טענת מודעה אינה טענת אמיתית

- חי' הרמב"ן, פרשת דרכים, חי' הריטב"א -

ג. אמרו בגמ', אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעה רבא לאורייתא. בדבר הזה נאמרו שני דרכים בראשונים, כמו שיבואר.

דהנה בחי' הרמב"ן (בסוגיין) מקשה דאם כן שיש לבני ישראל טענת מודעה, אם כן למה נענשו על מה שחטאו עד ימי אחשוורוש. והוא מתרץ, דאע"ג שהיה להם טענת מודעה, מכל מקום לא נתן להם הקב"ה הארץ אלא כדי שיקיימו התורה, כדכתיב (תהלים ק"ה) 'ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים ירשו בעבור ישמרו חוקיו ותורתיו ינצורו'.

וכתב, דכשעברו בני ישראל על התורה ועמד והגלם מן הארץ, אז באו ומסרו מודעה על הדבר, וכמו שאמרו בגמ' (סנהדרין ק"ה) שבימי יחזקאל אמרו 'עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה, כלום יש לזה על זה כלום', ואמר לו הקדוש ברוך הוא ליחזקאל לך אמור להן (יחזקאל כ') 'העולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן חי אני נאם ה' אלהים, אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחיימה שפוכה אמלוך עליכם'.

אמנם בימי אחשוורוש לפני שחזרו ובאו לארץ בביאה שניה בימי עזרא, עמדו מעצמם וקבלוה ברצון שלא יטענו עוד שום תרעומות על קבלת התורה, וזה היה על ידי שהקב"ה הוציאם ממות לחיים, והיה זה חביב עליהם מגאולה של מצרים.

ובספר פרשת דרכים לבעל משנה למלך (דרוש כ"ב) מביא דבר זה בשם הרשב"א, ובזה הוא מפרש דברי רש"י (איכה א') על מאה"כ 'ראוה צרים

השלמות והוספות

התייצבו תחת ההר, והעמידו את עצמם שם, ולא היה הדבר נגד רצונם.

וכתב שבני ישראל התייצבו תחת ההר לבלתי יוכלו לעבור על דברי התורה ולהיות עליהם כחומה, ועל זה נכנסו תחת ההר לגלות ולמסור מודעה שהם מוכנים למסור את נפשם על קיום התורה, ומסרו מודעה שאם ח"ו יכשלו בחטאים, יהא ידוע שזה רק בכפיה על ידי היצר הרע, ואין זה מאתם, כי כבר מסרו מודעה רבא שהם מוסרים את נפשם לאורייתא, וזה כשאר מסירת מודעה שאדם מוסר ומגלה דעתו שמה שעושה הוא עושה בכפיה, וכן גילו אז דעתם שהם רוצים למסור נפשם על התורה, ואם לפעמים יכשלו בחטא, יהא ידוע שזה רק בכפיה שעל ידי יצה"ר, ולא מאתם ח"ו.

בני ישראל בשעת מתן תורה מסרו מודעה שאם ח"ו יבאו לידי חטא אין זה מעצמן וברצון, אלא באונס שע"י התגברות היצר הרע

- חידושי הרי"ם -

[ה] בחי' הרי"ם על הש"ס (ליקוטים) מעיר בדברי הגמ' שאמרו מכאן מודעה רבא לאורייתא, שהרי אין זה מדרך התנאים והאמוראים להפחית מעלת התורה וישראל, ולהקל לומר שיש לטעון טענה נגד קבלת התורה.

והוא מפרש שכוונת הגמ' הוא להיפוך, דהנה חז"ל דרשו 'שכפה עליהם את ההר כנגית' על מאה"כ 'ויתיצבו בתחתית ההר', אכן בקרא זה הרי משמע שהם בעצמם

להתודע

ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

שבת דף פט

מילי דאגדתא

מאמר 'תנה הודך על השמים'

בשבת דף פ"ח: ואמר רבי יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם מה לילוד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא. אמרו לפניו, חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם, אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו, ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים.

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה החזיר להן תשובה, אמר לפניו, רבוננו של עולם מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם. אמר לו אחוז בכסא כבודי וחזור להן תשובה, שנאמר 'מאחז פני כסא פרשו עליו עננו', ואמר רבי נחום מלמד שפירש שדי מזיו שכינתו ועננו עליו.

אמר לפניו, רבוננו של עולם תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה, 'אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים', אמר להן למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם, תורה למה תהא לכם וכו'. שוב מה כתיב בה 'לא תרצח', 'לא תנאף', 'לא תגנוב', קנאה יש ביניכם, יצר הרע יש ביניכם. מיד הודו לו להקדוש ברוך הוא, שנאמר ה' אדונינו מה אדיר שמך וגו', ואילו תנה הודך על השמים לא כתיב. מיד כל אחד ואחד נעשה לו אוהב, ומסר לו דבר, שנאמר 'עלית למרום שבת שבי לקחת מתנות באדם', בשכר שקראוך אדם לקחת מתנות.

- א -

טענת המלאכים שינתן להם חלק הנסתר והסוד שנתורה

שמלאכי השרת היה להם מקום טענה נגד מתן תורה לישראל, והיה מוטל על משה רבנו לנצח את טענת המלאכים בדבריו. א

בחידושי אגדות מהרש"א מפרש שטענת המלאכים שאמרו תנה 'הודך' על השמים, כוונתם היה שחלק הנסתר שבתורה וחלק הרוחני אינו ראוי לינתן לילוד אשה שהוא מוטבע בחומריות, כי מלאכי השרת מוכנים יותר לקבל ענינים הרוחניים. ולכן אע"ג שחלק הנגלה שבתורה ועשיית

המלאכים היו סוברים שהם מוכנים יותר לפנימיות התורה מבני אדם שהם קרוצי חומר, והקב"ה רמז למשה להשיב שבני ישראל מצד נשמתם שחצובה בכסא הכבוד מוכנים ג"כ לסודות התורה / השגתם של בני ישראל נעלית יותר מהשגת המלאכים

- מהרש"א, תורת משה לחתם סופר -

א. הרבה פירושים נאמרו בספרים לבאר ולפרש הויכוח שהיה בין המלאכים ובין משה רבנו ע"ה על דבר נתינת התורה לישראל,

השלמות והוספות

המלאכים, וכי מי שיכול ללמוד פסוק אחד ומלמד את חבירו ג"כ, וכי גזל את חבירו שכעת אין הראשון יודע, הרי גם הוא עדיין יודע כבתחילה, ואם כן אפילו אם תנתן תורה לישראל הרי אפשר שגם הם ידעו את התורה ויקיימוה.

אכן הכוונה בזה, כי הקב"ה נתן את התורה לישראל בדרך שתהיה התורה בידם שכפי אשר יורה השכל האנושי כן יקום, אפילו אם לפי שכל האלקי היה להיפוך, וכמו שאמרו ב"ה דף כ"ה: 'אתם' אפילו מוטעין אפילו מזדיין, הרי הקב"ה ופמליא של מעלה מסכימין למועדים שקובעים ב"ד של מטה אפילו אם האמת אינו כן.

טענת המלאכים שלא תנתן התורה לישראל בדרך נתינה שדיני התורה נקבעים על פי שכל אנושי

- ח' מהרש"ק -

א בספר החיים למה"ר שלמה קלוגר זצ"ל (מובא בח' מהרש"ק) מקשה על מה שרצו המלאכים למנוע שתנתן תורה לישראל בטענה של תנה הודך על השמים, מפני שהם רצו את התורה, ולכאורה תמוה, אטו מפני שתנתן תורה לישראל לא יוכלו הם גם כן לדעת את התורה, והלא אפשר ששניהם יהיו יודעין את התורה, בין ישראל ובין

שבתורה מצד מעלת נשמתם, אז כל המלאכים המקטרגים נעשו אוהבים למשה רבנו ע"ה, ומסרו לו מתנות, דהיינו שמסרו לו סודות התורה שהיה בידם, שנאמר 'עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם', כי לעומת שמתחילה קראוהו בלשון נלוז ואמרו שהוא אדם שאינו ראוי לסודות התורה, עכשיו ששמעו מפי הקב"ה שמקור חוצבו של אדם זה, הוא מתחת כסא הכבוד, ולכן הוא ראוי לסודות התורה, אדרבא הוסיפו הם וגילו לו רזי תורה. וזה שבשכר שקראוך אדם, לקחת מתנות שקיבל מהם עוד רזי תורה. ואפילו מלאך המות גילה לו בשעה זו רז וסוד של הקטורת האיך לכפר על העם על ידי הקטורת.

ובספר תורת משה לחתם סופר (שמות י"ט) מפרש עוד יותר מזה, וכתב שבני ישראל יש להם השגה במעשה מרכבה עוד יותר מן המלאכים, כי המלאכים יש להם השגה בצירופי אותיות התורה רק כפי שמתגלה באותן העולמות שהם נמצאים בהם, אבל בני ישראל יש להם השגה בתורה כפי מה שמתגלה בכל העולמות העליונים וגם בעולם התחתון. וזה שאמר הקב"ה למשה רבנו 'אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה' שיבואו המלאכים ויבינו שאתה אחוז בכסא כבוד בעולם היותר עליון, וגם החזר להם תשובה לומר כלום למצרים ירדתם, כלומר שבני אדם יש להם השגה מכסא הכבוד עד עולם התחתון, לא כן אתם המלאכים שאינכם משיגים את התורה אלא כפי שמתגלה בעולם שאתם נמצאים בו.

אכן משה רבנו ע"ה מרוב ענותנותו לא השיב שהוא גדול מהם באחוז בכסא הכבוד, ואמר להם רק זה שכלום למצרים ירדתם, כתשובת אדם ללוד אשה, ולהיותו ענותן שנהג בהם כבוד, לכן הוסיפו עליו המלאכים אהבה שנתנו לו מתנות, כי העניו הוא אהוב למעלה ונחמד למטה. [א]

המצות בפועל אינו שייך אצל המלאכים, מכל מקום כיון שלחלק הרוחני והנסתר הם מוכנים יותר מבני ישראל, ראוי שתנתן הודה של תורה בשמים ולא בארץ.

ועל זה אמר הקב"ה למשה רבנו, החזר להם תשובה, וענה ואמר 'מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם', דהיינו שאני מתיירא שהם ינצחוני בהבל פיהם שהוא כולו רוחני, ובזה יוכיחו שהצדק אתם.

אמר לו הקב"ה 'אחוז בכסא כבודי' וחזור להן תשובה, והיינו שתסתכל בכסא כבודי שמשם חצובות נפשות ישראל, ולכן אע"ג שהאדם הוא בשר ודם ומוטבע בחומר הגוף, ומצד חומריות גופו אינו מוכן לפנימיות התורה כמו מלאכי מעלה, עם כל זאת היות שנפשו חצובה מתחת כסא הכבוד, הרי הוא ראוי ומוכן לקבל דברים רוחניים ודברים נסתרים שבתורה. ומיד 'פירש שדי מזיו שכינתו ועננו עליו', והיינו שגילה שבני ישראל ראויים לסודות התורה וענינים הרוחניים.

ועל זה המשיך משה ואמר, דכיון שבני ישראל מוכנים אל הנסתר כמו מלאכי עליון, א"כ ודאי שבדין הוא שתנתן תורה לישראל ולא למלאכי השרת, שהרי חלק הנגלה שבתורה ודאי שייך דוקא לבני אדם ולא למלאכי עליון, כי מה כתיב בתורה 'לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב', וכי קנאה יש ביניכם, יצר הרע יש ביניכם, וכיון שחלק הנגלה שייך רק לבני אדם, ובני ישראל מוכנים גם לחלק הנסתר שבתורה מצד נשמתם שמקור חוצבה מתחת כסא הכבוד, ודאי שבדין מגיע שתנתן תורה על הארץ. מיד הודו לו להקדוש ברוך הוא, שנאמר ה' אדונינו מה אדיר שמך וגו', ואילו תנה הודך על השמים לא כתיב.

ומיד כל אחד ואחד נעשה לו אוהב, ומסר לו דבר, והיינו שאחרי שמלאכי עליון שמעו מפי הקב"ה שבני אדם מוכנים לסודות ונסתרות

- ב -

טענת המלאכים מצד דינא דבר מצרא

היין למרתף הגדול של יין זה סיני, ולמדני משה תורה שהיא נדרשת מ"ט פנים, ודגל"ו עלי אהבה.

בספר פני דוד להחיד"א מפרש דברי המדרש על פי מה שכתבו המפרשים שהמלאכים היו רוצים שהם יקבלו חלק הנסתר שבתורה, כי ודאי ידעו גם הם שחלק הנגלה שייך דוקא לבני אדם ולא למלאכי השרת,

כיון שהמלאכים רצו לקבל רק פנימיות התורה ולא נגלות התורה וישראל רצו לקבל את שניהם, לכן בטלה טענתם / מי שהוא שותף עמו באיזה ענין, אין אצלו דינא דבר מצרא

- פני דוד, מאיר עיני חכמים -

ב. שלמה המלך ע"ה אומר (שיר השירים ב') 'הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה'. ואי' במדרש (במדבר רבא ב') רבי יהודה אומר, הביאני אל בית

השלמות והוספות

הקדוש ברוך הוא רבנו של עולם מה לילוד אשה בינינו, תנה הודך על השמים, והיינו שתתן לנו את התורה שאנחנו נהיו שלוחים להביא את התורה לבני אדם, ולא שכן אדם יגיע למרום, ואתה בעצמך תתן לו את התורה.

ולכן אמרו לפניו, חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם, אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, והיינו כי לפעמים יש שמלך נותן לאדם מתנה פחותה מאוד, אמנם היות שהמלך נותנה בעצמו מידו ליד המקבל, ואינו נותנה על ידי שליח, בזה היא מקבלת חשיבותה, אבל התורה הק' הרי היא חמודה גנוזה שאין צריכין לעשות פעולה מיוחדת כדי להחשיבה, ואם כן מדוע אתה נותן אותה לבשר ודם בלא שליחות המלאכים.

ועל זה השיב להם משה רבנו, כי לא כפי שהנכם חושבים שאתם נעלים יותר מבני ישראל, ולכן צריך שתנתן התורה על ידי ממוצע, כי לא נאות למלך מלכי

ועל זה טענו המלאכים 'מה אנוש כי תזכרנו' שתנתן התורה לבני אדם קרוצי חומר שתתנהג התורה לפי שכלם, ובקשו שהתורה תשאר למעלה אצל המלאכים, שכפי אשר יורה שכל האלהי כן יקום, ולא לפי שכל האנושי.

המלאכים רצו שהם יהיו שלוחים מהקב"ה ליתן התורה לישראל

- יערות דבש -

[א] בספר יערות דבש (ח"א דרוש ט"ו ד"ה וכבר) מפרש ויכוח המלאכים עם משה רבנו ע"ה, וכתב שודאי ידעו המלאכים שקיום התורה אינו שייך אצל המלאכים, כי דברי התורה צריכים להתקיים בפועל ממש, וזהו דוקא לבני ישראל שהם מבשר ודם, והם בעלי בחירה, וזה לא שייך כלל אצל המלאכים. אכן טענתם לא היה על עצם מסירת התורה לישראל, אלא טענתם היה על מה שמשה רבנו ע"ה עלה למרום לקבל את התורה בעצמו, והרי המלאכים נבראו כשלוחים מהקב"ה להשפיע שפע למטה, ולכן הרע להם הדבר על שמשה הגיע בעצמו למרום לקבל התורה, ואמרו לפני

ודאי שייך לבני ישראל, ממילא ש'ודגלו עלי אהבה' שניתן לי גם חלק הסוד שבתורה.

בספר מאיר עיני חכמים ח"ג (על מס' שבת) מקשה מעצמו קושיא זו דכיון דיש דינא דבר מצרא שצריך ליתן תחילה לשכנו הקרוב, והרי המלאכים הם כביכול בר מצרא אצל הקב"ה, וא"כ מדוע לא ניתן להם התורה.

וכתב, דהנה בסנהדרין דף נ"ו אי' דשלש מצות נצטוו במרה לפני מתן תורה, והם שבת, דינין, כיבוד אב. וצריך ביאור מדוע דוקא בשלש מצות אלו נצטוו ישראל לפני קבלת התורה. וכתב כי הדין הוא שאין דינא דבר מצרא נוהג כשהמוכר יש לו איזה שותפות עם איש אחר, ורוצה למכור לשותפו ולא לשכינו, כי מאחר שיש לו כבר עמו איזה שותפות, בדין הוא שימכור לשותפו ולא לשכינו.

והנה בשלש מצות אלו מצינו שהמקיימים נעשה שותף להקב"ה, שהרי לעיל דף י' שנינו שהדן דין אמת לאמיתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, וכן שנינו להלן דף קי"ט דהאומר ויכולו בערב שבת נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, ולענין כיבוד אב, אי' בקידושין דף ל': דשלשה שותפין באדם הקב"ה אביו ואמו, ולכן נתן הקב"ה ג' מצוות אלו לישראל לפני מתן תורה, כדי שלא יוכלו המלאכים לטעון טענת בר מצרא, שהרי במי שהוא עמו שותף באיזה דבר אין אצלו דינא דבר מצרא. ג

אלא שטענתם היה שהם מוכנים יותר לחלק הסוד שבתורה, ולכן תנתן להם פנימיות התורה.

והנה הקדמונים כתבו שטענת המלאכים ליתן תורה על השמים היה על פי דינא דבר מצרא, והיינו, כי ההלכה קובעת שכשאדם בא למכור שדהו ויש מצרן (איש שכן לשדה זו) שרוצה לקנותו, חייבים למכור השדה לאותו מצרן ולא לאנשים אחרים, כדאי' בשו"ע חו"מ סי' קע"ה, וזאת היתה טענתם של המלאכים שיש להם זכות קדימה לקבל את התורה משום דינא דבר מצרא, דכיון שהתורה היא בשמים, וגם המלאכים הם בשמים, מגיע שתנתן התורה להם, ולא לבני אדם שרחוקים מן השמים.

אמנם דין זה שצריכים להקדים את המצרן הוא דוקא אם לא יגיע שום הפסד כלל להמוכר במה שימכרו להמצרן, אבל אם ע"י שימכור להמצרן יהא לו איזה הפסד, אין בזה דינא דבר מצרא. ונמצא, דכיון שאם תנתן התורה למלאכים תנתן להם רק חלק הסוד ולא חלק הנגלה, הרי יהא בזה הפסד להתורה, ולכן אין להם טענה דדינא דבר מצרא אפילו לחלק הסוד.

וזה כוונת המדרש הנ"ל, כי 'יין' היינו סודות התורה, 'ינא דמנטרא', ו'בית היין' הוא נגלות התורה, שבתוכו טמון היין המשומר. וזה שאומר המדרש, 'הביאני אל בית היין' למרתף הגדול של יין, זה סיני, שהקב"ה הביא אותנו אל 'בית היין' שהוא מרתף גדול של נגלות התורה, ובוה נסתר טענת המלאכים שטענו על פי דינא דבר מצרא, דכיון שנגלות התורה

- ג -

מעלת אור התורה מתגלה בארץ הרבה יותר מבגבהי מרומים

והוא מקדים לפרש על פי משל למדינה אחת שהיה גדל שם הרבה צמר ופשתים, והיו מוכרים צמר ופשתים לאנשי מדינה אחרת, ששם היו בעלי מלאכה בקיאים באומנות האריגה והתפירה, והיה להם לזה סמים טובים ומיוחדים, והיו עושין שם מן הצמר והפשתים בדים יפים ובגדים נאים מאוד, ואחר כך היו חוזרים ומוכרים בגדים משובחים וחשובים לאותה המדינה שמשם בא הצמר והפשתן.

לימים התאספו בני המדינה ששם היה גדל הצמר והפשתן, והחליטו שמאחר שאצלם גדל צמר ופשתן, מדוע שישלחו צמר ופשתן למדינה

אם היתה התורה נתונה למלאכי עליון לא היתה מתגלית ומפרשת כל כך כמו בארץ / תכלית עשיית מצות ומעשים טובים הוא כדי להוסיף כח בשמים, ודוקא על ידי שנתנה לארץ

- ספר החיים -

ג. בהקדמה לספר החיים להגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל (נדפס בחי' מהרש"ק על הש"ס) מפרש מה שאומרים בפיוט לשבועות 'עליונים ששו ותחתונים עלזו בקבלת תורה הכתובה מסיני, תואר כלה מאוד נתעלה בקבלת יום זה עשרת הדברים'.

השלמות והוספות

עד מתן תורה לא שאלו המלאכים שתנתן להם התורה שהבינו שטוב להם להיות בדרך אינו מצווה ועושה

- ראש דוד -

ג בספר ראש דוד להחיד"א פ' נשא (אות ז) מביא בשם הרב המופלא מוה"ר יצחק הכהן ז"ל שהקשה על מה שבשעת מתן תורה באו המלאכים וטענו חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם תנה הודך על השמים, ויש לתמוה מדוע עד שעת מתן תורה לא בקשו מהקב"ה תנה הודך על השמים, הרי ידעו מאז ומקדם שיש להקב"ה אצלו חמודה גנוזה, ומדוע דוקא עכשיו כשבא משה רבנו לקבל את התורה, אז התעוררו ואמרו תנה הודך על השמים.

ותירץ הרב הנ"ל, כי המלאכים ראו שהאבות הקדושים ושאר גדולי הדורות היו מקיימים את התורה עד שלא ניתנה, לכן גם הם לא שאלו שתנתן להם התורה, שהיו חושבים דמי שאינו מצווה ועושה גדול ממי שהוא מצווה ועושה, ולכן לא שאלו שתנתן להם התורה.

המלאכים הקב"ה ליתן התורה לבשר ודם מיד ליד, כי זה אינו, כי בני ישראל הם נעלים יותר ממלאכי עליון, וראיה לזה, כי כלום למצרים ירדתם, הרי כשהוצרך הקב"ה לגאול את ישראל ממצרים, ויוציאנו ה' משם לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף אלא ע"י הקב"ה בעצמו, והטעם הוא כי מחמת גודל הטומאה שהיתה שורה במצרים אפילו מלאך היה נתגשם ונתקלקל, ולא היה מלאך יכול לרדת שם אפילו לשעה קלה, ואלו בני ישראל היו במצרים רד"ו שנה, ולא נתקלקלו ולא נטמאו ולא נתגעלו בתועבות מצרים, הרי שמעלת בני ישראל שגבה ממעלת המלאכים, ונמצא שאין מקום להצריך ממוצע בין הקב"ה ובין ישראל.

וכיוצא בזה אמר להם, כלום יצר הרע יש ביניכם, הרי בני ישראל יש להם יצר הרע ועם כל זה הם מתנהגים כפי רצון ה', ואילו המלאכים אם היה להם יצר הרע והיה להם בחירה, היה להם ירידה עצומה, כאשר קרה לבני האלהים שנפלו לפני המבול, וא"כ כיון שמעלת ישראל גדולה ממעלת המלאכים, בדין הוא שתנתן התורה לישראל מידו של הקב"ה לידו של משה, ואין צריכים שהמלאכים יהיו שלוחים וממוצע בין הקב"ה ובין ישראל.

שבכח התורה לזכך בני אדם קרוצי חומר ולטהרם מחומריותם המושכתן לפחיתות, ושהתורה מקדשת את העולם הגשמי, ובזה מתגלה הרבה יותר הודה והדרה ויפיה של התורה, או אז, גם בשמים ממעל חוזרים ומתרבים האורות בכפלי כפליים לאין ערוך.

וזה שהשיב להם משה רבנו ע"ה, מה כתיב בה לא תרצה, לא תנאף, לא תגנוב, קנאה יש ביניכם, יצר הרע יש ביניכם. כי היות שאין אצלכם יצר הרע, הרי תתפרש 'לא תרצה לא תנאף לא תגנוב' רק בדרך אורות רוחניות, ואז גם לכם לא יהא אורות מאירות ומבהיקות כל כך, כאותם האורות שתקבלו מישראל כשהתורה הקדושה תרד לארץ בתוך עם קרוצי חומר שיש להם יצר הרע, שאז יתרבו לכם על ידינו אורות התורה בכפלי כפליים. ולכן זהו לטובתכם שבמקום שתפעלו אורות של תורה מעצמיכם פה בשמים, תסכימו להוריד את התורה אצל בני אדם, שמחמת עביית חומרייתם הם אומנים מומחים יותר מכם להרבות אורות התורה ביתר שאת, וכדאי לכם שתמסר התורה לישראל, כי הם ירבו יותר בשבילכם אורות התורה.

ולכן בשעת קבלת התורה הביא הקב"ה את המלאכים למעמד הר סיני, ואז ראו האיך שכשהתורה יורדת עד למטה, היא משתלשת ומתפרשת בעומק יותר ממה שהיא מתפרשת כשהיא בשמים ממעל, ואז המלאכים בעצמם ששו על שהודו למשה רבנו ולא עיכבו מלינת את התורה לבני ישראל, וראו במו עינם שאצל מלאכי עליון לא היתה סחורה זו נעשית בטיב כל כך, כמו שהיא נעשית עכשיו כשהיא למטה, ואדרבא על ידי ישראל יקבלו המלאכים אורות נצורות וגדולות יותר ממה שהיה להם כשהתורה היתה למעלה.

וזהו 'עליונים ששו ותחתונים עלזו' שהמלאכים עם בני ישראל כאחד ששו ושמחו על שהתורה ירדה למטה, כי שניהם נתעשרו מזה, לא מבעי שתחתונים עלזו במה שהתורה ירדה ונשתלשה עד תחתונים למטה, אלא גם עליונים ששו על שהקב"ה הוריד התורה למטה, שבכך מתגלית התורה בפירושים הנוגעים בפועל ממש אצל בני אדם, כי בזה 'תואר כלה מאוד נתעלה' שבני ישראל למטה נתעלו ביום זה על ידי 'קבלת עשרת הדברים', ושוב הן חוזרים ומאירים בגבהי מרומים לאין שיעור וערך. [ד]

אחרת שהם יעשו לבדים ובגדים, ושוב יצטרכו לחזור ולקנות מהם הבגדים בדמים יקרים ולהעשיר בזה בני מדינה אחרת, הרי מוטב שהם בעצמם יעשו הבדים ויתפרו בגדים לעצמם, ויהיה להם בגדים ללא הוצאות גדולות, ולא להעשיר בני מדינה אחרת. וכן עשו, ואסרו לכל בני המדינה שלא להוציא צמר ופשתן למדינה אחרת, והתחילו לעשות לבדים ובגדים בעצמם.

אכן, היות שלא היו בקיאים באומנות האריגה והתפירה, ולא היה להם אותם סמים הטובים, היו כל בגדיהם ללעג ולקלס, ונתווכחו לדעת שדוקא בני המדינה האחרת הם אומנים מנוסים ובקיאים לעשות לבדים טובים ובגדים נאים, ולכן מיד התחרטו על החלטתם, והחזירו את הדבר לקדמותו, באמרם שכדאי גם בשבילנו לשלוח הצמר והפשתן למדינה אחרת, כי שם נמצאים אומנים חכמים ובקיאים, ויש להם סמים מיוחדים, בכך שיהא לנו בגדים נאים ומשובחים, וגם להם יהיה עשירות שיגיע להם שכר פעולתם על טיב אומנותם.

הנמשל בזה הוא, כי תכלית לימוד התורה ועשיית המצוות של בני ישראל הוא כי בזה הם מוסיפין כח בפמליא של מעלה, וכמאה"כ (תהלים ס"ה) 'תנו עוז לאלהים' שבני ישראל ע"י מעשיהם טובים ממשיכים אורות גדולות למעלה בגזי מרומים. לזאת טענו המלאכים היות שהתכלית של תורה ומצוות הוא להאיר אורות גדולות כאן בשמים, א"כ אפוכי מטרותא למה לי, מדוע להוריד התורה למרחקים שאח"כ יחזרו ישראל אותה למעלה, והם יקבלו שכר על זה, הרי כפי שהתורה היא בינינו, מוטב שנפעל בעצמינו להרבות אורות של תורה ומצוות, ומדוע לשלוח את גודל זיו התורה למדינה אחרת, ושאחר כך יחזרו אותה אלינו.

אכן האמת הוא, כי אם התורה היתה נשארת בשמים ממעל, היו המלאכים מקיימים את התורה רק בדרך רוחני בלבד, ונמצא שאז היה לאו 'דלא תגנוב' ו'לא תנאף' מתגלה רק בדרך אור רוחני בלבד, ולא כפשוטו וכמשמעו, ואז לא היה אור התורה מאיר כל כך, כפי מה שהוא מאירה כשהיא יורדת ונשתלשלת למטה מטה עד העולם הגשמי, שאז הפירוש של 'לא תגנוב' מתגלה ומתבטא עד בפועל ממש, וכן הפירוש ב'לאו 'לא תנאף' מתקיים אצל קרוצי חומר בפועל ממש, ואז מתגלה הרבה יותר אורה של תורה, כי מתראה בעליל עד היכן הדברים מגיעין

השלמות והוספות

ועושה ולכן לא ביקשתם אותה, אלא שעשיתם שראיתם שבאתי לקבל את התורה הנכם חושבים אחרת, ואתם אומרים שגדול מי שמצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, ולכן גם אתם שואלים על התורה.

ועל זה אמר להם משה שאין זה נכון, כי אם כן מדוע לא שאלו אותה האבות הק', אכן האמת הוא, שהאבות הק' לא שאלו על התורה, כי אצלם לא היה יצר הרע שולט בהם, ולכן אצלם היה גדול מי שאינו מצווה ועושה, וכן הוא גם אצלכם, דכיון שאין יצר הרע ביניכם, גדול מי שאינו מצווה ועושה, ואך ורק אצלנו בני ישראל שיש יצר הרע בינינו, גדול מי שמצווה ועושה, לכן נותן לנו הקב"ה את התורה ולא לכם.

בני ישראל יש להם מעלה שאין למלאכי עליון שהם עושיין מצות גם מעבירות על ידי תשובה מאהבה

- ישמח ישראל -

[ד] בספר ישמח ישראל (לשבועות אות י"ט) מפרש מה שאמר הקב"ה למשה רבנו החזר להם תשובה, דהכוונה בזה היא, שאם המלאכים באים בטענה שהם נעלים יותר מבני ישראל שהם אינם חוטאים ואינם פוגמים, החזר להם 'תשובה', השב להם שבני ישראל יש להם מעלה שכשחוטאים הם עושים 'תשובה מאהבה' ואז כל החטאים מתהפכים לזכיות ולמצוות, והן נכון שהמלאכים אינם חוטאים, אמנם אין להם מעלה זו לעשות מצוות ומעשים טובים על ידי תשובה מאהבה ששבים על חטאתם.

אמנם עכשיו ראו שהקב"ה בא ליתן תורה לישראל בדרך צווי, אז הבינו שהאמת הוא כמו שאמרו בגמ' (קידושין ל"א) דגדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, לכן באו בטענה שאם כן נתתן להם התורה בדרך מצווה ועושה.

ועל זה השיב להם משה, כלום יצר הרע יש ביניכם, והיינו כי הטעם שגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה הוא, מפני שאצל מי שמצווה בדבר מתגרה היצר הרע ביותר, ויש למצוותו יתר חשיבות כי לפום צערא אנרא, ואם כן בשלמא לבני אדם שיש להם יצר הרע, יש מעלה בזה שהקב"ה נותן לנו את התורה בדרך מצווה ועושה, כדי שיתגרה בנו היצר הרע ונכופ אותנו, אבל אצלכם שאין יצר הרע ביניכם, כשם שלא שאלתם על התורה עד עכשיו, מפני שהייתם סוברים דגדול מי שאינו מצווה ועושה, כן גם עכשיו אל תשאלו לקבל את התורה בדרך מצווה ועושה, כי אצלכם שאין לכם יצר הרע, גדול יותר מי שאינו מצווה ועושה.

והחיד"א שם מוסיף על זה לפרש מה שאמר להם משה 'קנאה יש ביניכם', וכתב דכוונתו היה לומר להם, הרי אתם ידעתם שהתורה קדמה לעולם זה מדור דור, ומה זה שלא שאלתם אותה עד עתה, ורק עכשיו כבואי לכאן לקבל התורה, עכשיו יצאתם לטעון לנגדי, והרי ודאי שאינו מחמת קנאת איש מרעהו לומר שלפי שבאתי לקבלה לישראל נתקנאתם בי, שהרי אין בכך קנאה, ועל כרחך שמה שלא שאלתם על התורה עד עכשיו הוא מפני שראיתם אצל אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב שחיבבו את התורה וקיימוהו ולא שאלו עליה, ומזה למדתם שגדול מי שאינו מצווה